

Рискове за успешната реализация на проекти, свързани с използване на природни ресурси

Марина Белчева*

„В природата няма нищо безполезно“

Мишел гоь Монтен

Резюме: Статията разглежда особеностите на проекти, свързани с използването на природни ресурси за икономически цели. Представена е актуална статистическа информация за приложението им в съвременната икономика, която разкрива тенденциите в тази връзка. Чрез разглеждане на приложимата нормативна рамка, на конституционно и законово ниво, са очертани основните изисквания към дейностите, свързани с използването на природни ресурси, относимите регулаторни режими, процедурите по предоставяне на права за ползване, експлоатация и гобив, компетентните органи, срокове за реализация на предоставените права и др. Разгледани са особеностите на отделните видове ползвания, които произтичат от спецификата на всеки един природен ресурс, различни аспекти на управлението им и рисковете, които съпътстват техния жизнен цикъл. Представени са примери от практиката за ефекта на някои основни рискове при използването на природни ресурси за икономически цели. Разгледана е общата рамка при управлението на проекти, свързани с използването

* Марина Белчева е докторант в катедра „Управление“ на УНСС.

на природни ресурси, включително: идентифициране целите на проекта и на възможните източници за финансиране; планиране на дейностите и на бюджета на проекта; оценка и планиране на необходимите ресурси за реализацията му; особеностите, свързани с приключването на подобни проекти. Основен акцент на статията са рисковете за реализацията на подобен род проекти, чиито особености произтичат от изчерпаемостта на природните ресурси, силната правна регулация в сектора и строгите екологични изисквания на приложимото законодателство. Идентифицирани са основните рискове при управлението на проекти, свързани с използването на природни ресурси: регулаторен, политически, финансов, оперативен и др., като е изследван ефектът върху реализацията им.

Ключови думи: природни ресурси, гобив, проектно управление, концесия, риск.

JEL: K23, K32, Q28, Q32.

1. Увод

1.1. Общ преглед на видовете природни ресурси

Използването на природните ресурси от човека датира от векове и вероятно е основната причина за оцеляването му до днес. Значимостта им за човешкото развитие придобива все по-ясни измерения

В съвременното съзнание особено пред реалната перспектива за изчерпването на някои от тях в близко или по-далечно бъдеще. Затова и проблемите, свързани с тяхното опазване и използване, изискват подходящ управленски подход, който да осигури и на бъдещите поколения достъп до ресурсите, от които запасите са ограничени или се изчерпват с бързи темпове. Един от съвременните модели в този смисъл е т.нар. „кръгова икономика“, при която се цели удължаване на жизнения цикъл на ресурсите: *възможно най-дълго споделяне, заемане, повторно използване, поправка и рециклиране на съществуващи материали и продукти*. Тази концепция е антипод на традиционния *линеен модел*, при който се използват суровини, създадените от тях продукти се „консумират“, а остатъците се изхвърлят.

По данни на Международната природоопащитна организация: Световен фонд за природата (WWF), през последните 50 години светът консумира повече ресурси, отколкото планетата и природата могат да осигурят и възпроизведат. Ако този темп на консумация се запази, през 2030 г. потреблението на природни ресурси в света ще бъде колкото за две планети Земя. Основните причини за това са нарастващият брой на световното население и темповете на икономическо развитие. Особено тревожна е тази тенденция в гържавите от ЕС, където живее само 7% от световното население, но се използват два пъти повече ресурси от средното за света. Сред най-големите потребители на природни ресурси в ЕС са: Дания, Белгия, Естония и Ирландия. Дори България, макар и по-назад в статистиката, консумира 1,8 пъти повече от разполагаемото.

Тези данни засилват стремежа на съвременните икономики да постигнат по-голяма независимост и ефективност при използването на природните ресурси, чрез оптимизиране на процесите по оползо-

творяването им, подобряване ефективността на управлението им, търсене на алтернативни източници, разработване и внедряване на иновации и др. Ефективното използване на ресурсите е част и от стратегията „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж на европейската икономика, в която акцентът е върху заетостта, образованието и научните изследвания, но също така и върху постигането на икономика с ниска въглеродна интензивност с целеви показатели за климата и енергията (Европейска агенция по околна среда).

Съществуват различни класификации на природните ресурси като компоненти на природата, използвани от човека за икономически цели, но основният признак, по който се групират, е тяхната изчерпаемост. Някои от ресурсите са неизчерпаеми (*слънчевата енергия, вятърната енергия, енергията на приливите и отливите и др.*), а други – изчерпаеми, като те биха могли да бъдат възобновяеми (*водни ресурси, почвени ресурси, биоресурси и др.*) или невъзобновяеми (*нефт, газ, въглища и др.*) (Захаринов, Колев, 2002).

1.2. Възможности за използването на природните ресурси в съвременната икономика

Съвременната икономика разширява многообразието от използвани природни ресурси, като усилията са насочени към максималното оползотворяване на възможно най-широк кръг от неизчерпаеми и възобновяеми ресурси за сметка на невъзобновяемите, които са доминирали в миналото и все още имат водещи позиции в развиващите се страни. Под засиления натиск на международната общност, модерните производства не само целят да са максимално неутрални по отношение на използването на природни ресурси, но и да са щадящи околната среда, която е силно уязвима от начина им на до-

Управление на ресурси и разходи

бив и експлоатация. Засилените регулации и контрол – не само институционален, но и обществен, допринасят за подобряване на редица производства, базирани на природни ресурси. Не на последно място, целият намаляване на вредното въздействие върху околната среда като резултат от свързаните с различните производства отпадъци, които разрушават екосистемата и влияят негативно на климата.

Използването на природни ресурси продължава да бъде от съществено значение за развитието на много икономически сектори: енергетика, промишленост, транспорт, водоснабдяване, добив и преработка на подземни богатства и др., като се засилва влиянието на модерните производства, които използват възобновяеми източници. Така, например, по данни на НСИ, през 2018 г. делът на електрическа енергия, произведена от възобновяеми източници, нараства и достига 22,2% от общото потребление на електрическа енергия. В световен план, през първата половина на 2020 г. вятърните турбини и слънчевите панели са произвели рекордните 10% от електроенергията, а енергията от възлища е намаляла, което представлява сериозна стъпка за покриване на целите, определени от Парижкото споразумение за климата. За сравнение, по данни на Българската минно-геоложка камара, в добивната индустрия, през 2019 г., продължава тенденцията за свиване, особено по отношение добива на възлища, а течните горива имат незначителен дял, като стойността на произведената през миналата година продукция достига 109,9 млн. тона, на обща стойност 2,9 млрд. лв.

През последните години се увеличава и производството на екологични стоки и услуги, насочени към опазване на околната среда и управление на природните ресурси. Дейностите за опазване на околната среда включват: предотвратяване, намаляване и отстраняване на замърсяването в природата, а дейностите за управление на

природните ресурси имат за цел опазване на природните запаси от изчерпване.

1.3. Нормативна рамка на дейностите, свързани с използване на природните ресурси

Конституцията на Република България (КРБ) определя обектите, представляващи изключителна държавна собственост: *подземните богатства, крайбрежната плажна ивица, републиканските пътища, както и водите, горите и парковете с национално значение, природните и археологическите резервати, определени със закон* (чл. 18, ал. 1). Съгласно чл. 18, ал. 2 от КРБ, държавата осъществява суверенни права върху континенталния шелф и в изключителната икономическа зона за проучване, разработване, използване, опазване и стопанисване на биологичните, минералните и енергийните ресурси на тези морски пространства. Регламентирането статута на основните природни ресурси (подземни богатства, води, гори и др.) на конституционно ниво е сигурен признак за тяхното значение от гледна точка на обществено-икономическите отношения и за приоритизиране на мястото им в стопанския живот.

Конституционният законодател е предвидил условията и редът, при които държавата предоставя разрешения за дейностите и концесии за обектите по чл. 18, ал. 1-4 от КРБ, да се уреждат със закон. Няколко са основните нормативни акта, които регламентират отношенията, свързани с използването на природните ресурси и приложимите по отношение на тях процедури и регулаторни режими:

Законът за концесиите (ЗК), Обн. ДВ, бр. 96 от 1.12.2017 г., в сила от 1.01.2018 г., посл. изм. бр. 79 от 8.10.2019 г., който урежда общата рамка на публично-частното партньорство (ПЧП), при което икономически оператор изпълнява строителство или предос-

тавя услуги по възлагане от публичен орган чрез концесия за строителство, концесия за услуги или концесия за ползване на обекти, представляващи публична държавна или публична общинска собственост. ЗК предвижда специален ред за възлагане на концесии за някои видове обекти (чл. 25, от ЗК): а) концесиите за подземни богатства се предоставят и изпълняват при условията и по реда на Закона за подземните богатства (ЗПБ); б) концесиите за добив на минерална вода се предоставят и изпълняват при условията и по реда на Закона за водите (ЗВ); в) концесиите за морски плаж се възлагат, изпълняват и контролират при условията и по реда на Закона за устройството на Черноморското крайбрежие (ЗУЧК);

Законът за водите (ЗВ), Обн. ДВ, бр. 67 от 27.07.1999 г., в сила от 28.01.2000 г., посл. изм. бр. 52 от 9.06.2020 г., в сила от 9.06.2020 г., който регламентира собствеността и управлението на водите на територията на Република България и предвижда две основни възможности за ползване на водите като природен ресурс: а) въз основа на Разрешително за водовземане и на Разрешително за ползване на воден обект, които се издават за срок: до 35 години – за завиряване на и за водовземане от комплексни язовири за хидроенергийни и хидромелиоративни цели; до 25 години – за водовземане с цел питейно-битово водоснабдяване; до 20 години – в останалите случаи; б) чрез предоставяне на концесия за добив на минерални води – изключителна държавна собственост и публична общинска собственост, когато водовземането е предназначено за: а) бутилиране на натурална минерална вода и/или газирани и други напитки, в състава на които се включва минерална вода; и б) извличане на ценни вещества – за срок до 35 години, при решение на Министерския съвет по предложение на министъра на околната среда и водите – за минералните води – изключителна държавна собственост, съответно – с решение на общинския съвет по предложение на кмета

на общината – при обектите, представляващи публична общинска собственост;

Законът за енергетиката (ЗЕ), Обн. ДВ, бр. 107 от 9.12.2003 г., изм. бр. 18 от 5.03.2004 г., в сила от 5.03.2004 г., посл. изм. и доп., бр. 57 от 26.06.2020 г., в сила от 26.06.2020 г., който предвижда лицензиране за срок до 35 години на дейностите, свързани с електрическата енергия, включително: производство, пренос, разпределение, съхранение и търговия на такава, за която се използват природни ресурси. По отношение на възобновяемите енергийни източници, е приложим специален закон: **Законът за енергията от възобновяеми източници (ЗВЕИ)**, Обн., ДВ, бр. 35 от 3.05.2011 г., в сила от 3.05.2011 г., посл. изм., бр. 65 от 21.07.2020 г., който урежда обществените отношения, свързани с производството и потреблението на: електрическа енергия, топлинна енергия и енергия за охлаждане от възобновяеми източници; газ от възобновяеми източници; биогорива и енергия от възобновяеми източници в транспорта, както и редица мерки за насърчаване както на производството на електрическа енергия от възобновяеми източници, включително на електрическа енергия от комбинирано производство на топлинна и/или енергия за охлаждане и електрическа енергия от възобновяеми източници, така и на производството и потреблението на биогорива и енергия от възобновяеми източници в транспорта;

Законът за подземните богатства (ЗПБ), Обн. ДВ, бр. 23 от 12.03.1999 г., посл. доп. бр. 98 от 27.11.2018 г., в сила от 27.11.2018 г. – един от основните нормативни актове, които регламентират отношенията, свързани с използването на: метални полезни изкопаеми; неметални полезни изкопаеми – индустриални минерали; нефт и природен газ; твърди горива; строителни материали; скалнооблицовъчни материали; минни отпадъци. Законът урежда условията и реда за търсене, проучване и

Управление на ресурси и разходи

добив на подземните богатства на територията на Република България, в континенталния шелф и в изключителната икономическа зона в Черно море; опазване на земните недра чрез рационално използване на подземните богатства при проучването, добива и първичната им преработка; управление на минните отпадъци от проучването, добива, първичната преработка и складирането на подземните богатства. Предвидено е прилагането на два вида режими по отношение на подземните богатства: а) *Разрешителен* – по отношение на търсенето и проучването на подземните богатства; б) *Концесионен* – по отношение на добива на подземни богатства. Разрешителните се издават за срок до 5 години – в зависимост от вида на подземното богатство, за което се разрешава търсенето и проучването, а концесиите се предоставят за срок до 35 години, с възможност за продължаване, въз основа на мотивирано искане на концесионера, като общият срок на концесията не може да бъде по-дълъг от 50 години. За да се гарантира необходимата защита на обществения интерес при предоставянето на права върху тези ценни природни ресурси, е основано на състезателен принцип: предоставянето на разрешение за търсене и проучване – чрез конкурс, търг или по право на заявител, когато е единствен кандидат, а при концесиите за добив – чрез търг или по право на титуляр на разрешение за търсене и проучване или за проучване; по право на дружество по силата на приватизационна сделка; по право на държавно предприятие по чл. 62, ал. 3 от Търговския закон, извършващо икономическа дейност, или чиято дейност представлява естествен монопол (само за подземни богатства по чл. 2, ал. 1, т. 5 от ЗПБ). По този начин, държавата, като титуляр на правата върху подземните богатства, може да осигури оптимални условия за тяхното оползотворяване при спазване на законовите изисквания и при баланс на

финансовите интереси – на фиска и на съответния частен икономически оператор (титуляр на правото по издаденото разрешение или концесионер).

По данни на Министерството на енергетиката, до настоящия момент са предоставени общо 236 разрешения за търсене и проучване по ЗПБ, а концесиите за добив на подземни богатства, по чл. 2, ал. 1 от закона, са 519.

Общият преглед на приложимото законодателство налага извод, че ползването на природни ресурси е предмет на специална регламентация, изисква провеждането на специални процедури, обикновено организирани на състезателен принцип (*търг, конкурс, процедура за предоставяне на концесия за добив и др.*), при условията на конкуренция и публичност; предоставянето на правото на ползване е възмездно – срещу съответните такси и концесионни плащания за добив, които се определят чрез специални методики, като правата върху съответния ресурс се предоставят за дълъг период от време от административен орган (държавен или общински), в рамките на предоставените му правомощия и при съответните гаранции за защита на обществения интерес.

2. Изследване

2.1. **Обща рамка при управлението на проекти, свързани с използването на природни ресурси**

Специфичните характеристики на природните ресурси определят и особеностите на проектите, свързани с тяхното използване. Успешното управление на подобен род проекти изисква по-прецизно и дългосрочно планиране, тъй като подготовката и реализацията им обхващат голям брой елементи и аспекти, които не

са характерни за други източници на икономически блага. Тези особености касаят целия жизнен цикъл на проекта, който в общия случай обхваща няколко основни фази (Александрова, Кузманова, 2018):

1. Идентифициране на проектната идея;
2. Планиране и организация;
3. Реализация на проекта;
4. Приключване на проекта.

Идентифициране целите на проекта

При конкретно разглеждане тип проекти преди всичко следва да бъде идентифициран конкретният природен ресурс, който ще се използва, както и да се установят правилно приложимите процедури, тъй като в действащото законодателство за някои ресурси са предвидени различни процедури, които се определят от вида на ползването (например – използването на минералните води за бутилиране и за извличане на ценни вещества изисква предоставянето на концесия, докато всички останали водоползвания са на разрешителен режим, съгласно ЗВ).

Следователно, при този тип проекти, идентифицирането на целите не се ограничава само до определяне на конкретния природен ресурс, който ще се ползва, но обхваща и получаване право на ползване върху този ресурс, по предвидени за това условия и ред, установени от законодателя.

Идентифициране на възможните източници за финансиране на проекта

Реализацията на проекти, свързани с използването на природни ресурси, изисква наличието на сериозен финансов ресурс, чрез който да се докаже способността на икономическия оператор да осигури оптимални условия за добива и пазарната реализация на крайния продукт. Тази необходимост произтича от задълженията, които обичайно се установяват от титуляра на правата върху ресурса (държавата или общината) и

са свързани с: *предоставянето на гаранции за участие в процедурите по предоставяне на съответното право на ползване; заплащане на свързаните с ползването такси или дължимите концесионни плащания за добива; задължителните инвестиции, които се изискват за правилното, ефективно и екосъобразно ползване на ресурса, и др.*

Съгласно последните изменения и допълнения на ЗПБ, обн. в ДВ, бр. 79 от 08.09.2020 г., финансовите възможности на кандидата трябва да осигуряват финансов ресурс, необходим за извършването на дейностите по разрешението или извършването на дейностите по концесията, **за не по-малко от 5 години от влизането в сила на договора за концесия**, включително дължимото концесионно плащане, представляващо цената, която концесионерът заплаща на концедента за предоставеното му право на експлоатация на подземни богатства чрез добив от съответното находище. Затова и предварителното осигуряване на финансови средства от собствени приходи, банкови заеми, евентуално безвъзмездно финансиране и други източници следва да бъде сред основните дейности, които предхождат същинската реализация на такъв тип проект.

Така, например, в добивната индустрия през последните 10 години са инвестирани близо 3 млрд. лв., по оценка на БМГК. Същевременно, по данни на Министерството на енергетиката (МЕ), през 2019 г. концесионните плащания са за над 72 млн. лв., като се отбелязва лек спад от предходната година, когато са били на стойност близо 75 млн. лв. С най-голям дял от плащанията са компаниите, добиващи руди (40%), следвани от възледобивните (28%) и фирмите за строителни и скалнооблицовъчни материали (24%). Тези данни свидетелстват за мащабите на свързаните с добивната промишленост разходи (вложени инвестиции и плащания за правото на ползване) и са признак за важността на предварително-

Управление на ресурси и разходи

мо планиране и на обективността на финансовите разчети.

Идентифициране и планиране на дейностите от обхвата на проекта

Планирането на дейностите от обхвата на проекта изисква правилно идентифициране на компетентния орган и приложимите законови процедури, чрез които икономическият оператор да си осигури „достъп“ до съответния природен ресурс. Без планиране и успешно финализиране на тази „подготвителна“ дейност не е възможно осъществяването на проект, свързан с използването на природен ресурс. Следователно, още на подготвителния етап е необходимо да се проучат и планират дейности, свързани с изпълнение на регулаторните изисквания (разрешителни, лицензи, концесии).

Графикът за реализацията на проекта също е сред основните дейности, които подлежат на планиране, като той е обвързан с „динамиката“ на правоотношението между праводателя и правополучателя (*лицензодател – лицензополучател, концедент – концесионер, титуляра на разрешителното и праводателя му*). Така, например, реализацията на инвестиционната програма обикновено се планира за първите 1-2 години от предоставянето на правото на ползване на ресурса, с цел да се подготвят оптимални условия за неговата експлоатация. Това трябва да бъде предвидено в графика на проекта, който следва условията на издаденото разрешително или лиценз, или задълженията по сключения концесионен договор.

На следващо място, проектът изисква необходимото обезпечаване (планиране на доставките), което предполага осигуряване на техника, въвеждане на подходящи технологии, набиране на персонал (изпълнителски, експертен, ръководен и управленски) и др. По отношение на необходимия за реализация на проекта екип отново следва

да се съобразят особеностите на използвания природен ресурс, тъй като са възможни промени, съобразени с различните етапи, през които преминава реализацията на проекта. Така, например, първоначално, важен е екипът, необходим за осъществяване на подготвителните действия: осигуряване на финансиране, изпълнение на регулаторни изисквания, подготовка за участие в процедурите за определяне на ползвател на ресурса и др.; впоследствие ще бъде необходим подходящ екип за същинската реализация на проекта, който да включва експерти в конкретната област, и др.

Пазарната реализация на крайния продукт също е важен елемент от планирането на дейностите, тъй като при този тип проекти е налице дълготрайност на отношенията, която обикновено е обвързана от задължителен по обем и стойност инвестици, за възвръщаемостта на които икономическият оператор трябва да разполага с достатъчна (времева) сигурност.

При издаване на лицензия по Закона за енергетиката, например, се изисква не само доказване наличието на финансова, организационна, техническа и материална сигурност на кандидата, но също така: анализ на пазара, SWOT анализ, в който дружеството обективно да посочи своите силни и слаби страни, възможностите за развитие и вероятните заплахи за дейността си.

Следователно, планирането на дейностите изисква отговор не само на въпросите „какво?“ (*какво ще добиваме*) и „как?“ (*как ще получим правото да го добиваме*), но и „къде?“ (*къде ще реализираме крайния продукт от това, което добиваме*).

Бюджет на проекта

Реализацията на проект, свързан с използването на природен ресурс, обикновено обхваща дълъг период от време, с която особеност трябва да бъде съобразен и неговият бюджет. При провеждането на

съответната процедура за предоставяне право на достъп до ресурса (добив, водовземане, ползване или др.), се изисква доказване на финансовите възможности за неговото оползотворяване, финансов модел, който да представи виждането на икономическия оператор за очакваните приходи и разходи, свързани с проекта, необходимите за това инвестиции, както и баланса на отношенията между титуляра на правото върху конкретния ресурс – гържавата или община (общественият интерес), и ползвателя/концесионера (частният интерес). В този смисъл, още на подготвителния етап, икономическият оператор следва да обоснове икономическата жизнеспособност на проекта, като разработи неговия бюджет, съобразен с всички специфични изисквания, които произтичат от особеностите на конкретния природен ресурс.

Така, например, при добив на подземни богатства следва да бъдат предвидени: *разходи за ОВОС, разходи за работни проекти за добив, разходи за рекултивация, разходи за ликвидация или консервация, разходи за разработване на план за управление на минните отпадъци, разходи за водене на геоложка и техническа документация и др.*

При добива на минерални води за бутилиране, например, е необходимо да се предвидят: *разходи за изграждане на бутилиращо предприятие; разходи за оборудване на водопроводно отклонение от водовземното съоръжение към бутилиращото предприятие с водомер за измерване на добиваните водни количества, както и с уреди за мониторинг на минералната вода от сондажа по проект, съгласуван с концедента; разходи за разработване на програма за мониторинг на минералната вода и за осъществяване на санитарно-технически мероприятия, свързани с опазването на минералната вода, водовземното съоръжение и неговата санитарно-охранителна зона; разходи за разработване и изпълнение на програма за управление на дейността по отпадъците, включително по*

отношение на третирането, заустването и собствения мониторинг на отпадъчните води; разходи за водене на подробна хидрогеоложка, техническа и друга документация и др.

Оценка и планиране на необходимите ресурси

Освен финансови средства, за реализацията на подобен род проекти са необходими подходящи материални и кадрови ресурси. Използването на определено природно богатство за икономически цели изисква прилагането на технологии, съобразени със спецификата на обекта и с изискванията за опазване на находището от неправилна експлоатация и от неблагоприятни последици за околната среда. Прилагането на подходящата технология изисква и съответната техника, с която икономическият оператор следва да разполага, като в този смисъл предварително следва да се планират съответните инвестиции – за наем или придобиване на съответните активи.

Специфични са изискванията и по отношение на кадровото обезпечаване на подобни проекти. Освен персонал, ангажиран с непосредственото използване (добив) на съответния природен ресурс, обикновено дейностите по оползотворяването му са свързани с изпълнението на редица задължения, които изискват специфична експертиза – професионална компетентност, която е обвързана с конкретния обект на добив. Това е така, тъй като правото на ползване на ресурса изисква регулярно изготвяне на работни доклади, режимни наблюдения, отчети, справки и др.п., които предполагат използването на специални знания, различни от обичайните управленски такива. Затова и част от предварителната оценка и планиране на ресурсите е да бъдат идентифицирани и привлечени такива специалисти, които притежават необходимата професионална компетент-

Управление на ресурси и разходи

ност в съответната област, свързана с оползотворяването на конкретен природен ресурс (*хидрогеолог, ВиК инженер, минен инженер, еколог и др.*). По-конкретно, чл. 23а, ал. 4 и 5 от ЗПБ, например, изисква техническите възможности на кандидата за предоставяне на разрешение за търсене и проучване или за проучване, или концесия за добив да осигуряват активи, необходими за изпълнение на дейностите по разрешението или концесията, а професионалните възможности – да осигуряват участието на лица, които да отговарят за извършването на дейностите по разрешението или концесията, достатъчно като брой, с квалификация и с опит в областта на геологията и/или минното дело, за да се осигури качествено изпълнение на дейностите.

Приключване на проекта

Приключването на един проект, при който се използват природни ресурси, е свързано със специфични задължения, които са известни на икономическия оператор още при предоставянето на правото на добив. Това приключване не означава само оценка на крайния резултат, както е при останалите проекти.

При концесиите за добив на подземни богатства, например, концедентът предвижда изисквания за извършване на ликвидация и/или консервация на миннодобивния обект и рекултивация на засегнатите земи за сметка на концесионера, както и предаване обекта на концесията – при прекратяване на концесионния договор. В тази връзка се изисква и специално финансово обезпечение за изпълнение на дейностите по техническа ликвидация или консервация на миннодобивния обект и рекултивация на засегнатите земи.

При концесиите за добив на минерални води концесионерът е длъжен да води и представи на концедента подробна хидрогеоложка, техническа и друга документация

и информация, свързана с обекта, както и да предаде водовземното съоръжение на концедента, със съответната санитарно-охранителна зона, в изправно и действащо състояние при прекратяване на концесионния договор.

Следователно, приключването на един проект, свързан с използването на природни ресурси, не се ограничава само до оценка на резултатите от изпълнените дейности, а изисква предаване на обекта в определено състояние (годно за последващо ползване), придружено от съответната документация. Тези особености произтичат от необходимостта подобни природни богатства да се предоставят за експлоатация и управление при ясни, прозрачни и законосъобразни условия, за да се осигури тяхното последващо опазване и ползване.

Всичко изложено дотук налага извод, че общоприложимите управленски модели изискват допълнително „надграждане“, което да е съобразено със спецификата на всеки конкретен проект, свързан с използването на природни ресурси. В голяма степен то е необходимо, за да бъдат прогнозирани, минимализирани и неутрализирани последиците от потенциалните рискове за успешната реализация на подобен вид проекти.

2.2. Рискове при реализацията на проекти, свързани с използването на природни ресурси

Изследването на темата за рисковете при проекти, свързани с използването на природни ресурси, изисква да бъдат идентифицирани основните рискови области, с които е свързана тяхната реализация. Обикновено това са: планиране, управление, финансиране и реализация на крайния продукт.

2.2.1. Общо понятие за риск

Съществуват различни определения за риск, като например: „Влияние на неопределеността за постигане на определени цели“ (Център за анализи и управление на рискове), което изхожда от виждането, че върху целите (очакванията) влияят събития, които могат да предизвикат (не)желани последици, като в този случай *източник на риск* може да представлява всеки елемент, който сам или заедно с други има потенциал да породи риск. Други автори определят риска като: „Вероятност организацията да загуби част от своите ресурси, да не получи част от доходите или да направи допълнителни разходи при осъществяване на определена производствена и финансова дейност“ (Георгиев, 2002).

Класификационната система на рисковете включва групи, категории, видове, подвидове и разновидности на риска.

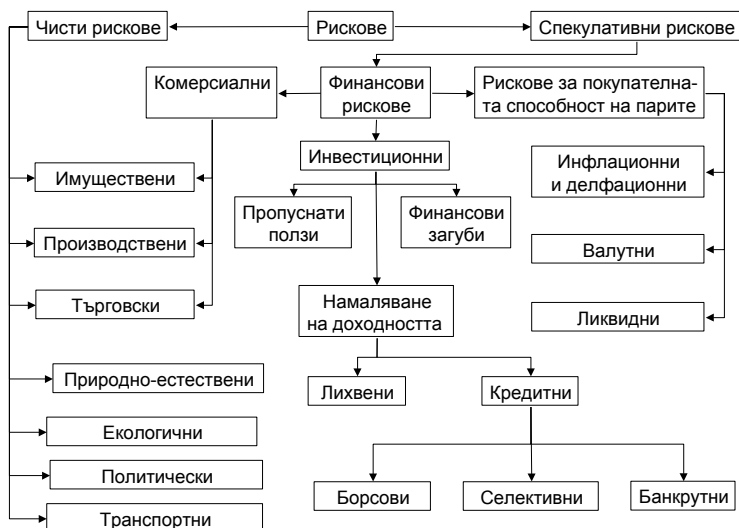
Примерно изображение на системата от рискове е представена от И.Т. Балабанов (1996) във фигура 1.

Общият преглед на понятието за риск налага извод, че обикновено той е свързан с възможна, потенциална опасност, която изисква оценка и подходящо управление, с цел да се предотвратят, минимализират или неутрализират/елиминират негативните последици от реализацията ѝ (Попчев, 2004).

Всяка икономическа дейност притежава специфики, които правят някои видове риск по-вероятни от други, с по-голямо негативно влияние от други и т.н., като използването на природни ресурси не прави изключение в това отношение.

2.2.2. Особенности на рисковете при проекти, свързани с използването на природни ресурси

Използването на природни ресурси притежава специфики, които рефлектират и върху потенциалните рискове, с които са свързани проектите, базирани на тях. Познаването на тази специфика ще позволи правилното и навременното им идентифициране и оценка, за да се изготви и прило-

Фигура 1. Система от рискове

Управление на ресурси и разходи

жи подходяща стратегия за намаляване или преодоляване на опасността от тяхното осъществяване. В този смисъл, всеки икономически оператор, който планира използване на природен ресурс, трябва да разполага с информация за целия жизнен цикъл на един подобен проект и да предвиди подходящи механизми и ресурси за успешната реализация на предприемаческата си идея. Накратко, рисковете при проекти, свързани с използването на природни ресурси, произтичат от следните основни техни особености:

Изчерпаемост/ограниченост на ресурсите

Една от важните особености на основните природни ресурси, най-често използвани за икономически цели, е тяхната изчерпаемост или ограниченост на възможностите за ползване. Поради тази им особеност се изисква експлоатацията им по определени технологични стандарти, опазване на находищата, от които се добиват (*обикновено добивът се разрешава след влизането в сила на решение по оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС) по Закона за опазване на околната среда (ЗООС)*), ползването им до определени количества, които предварително са оценени, разрешени и допустими. В тази връзка, за всяко едно находище се извършва предварителна оценка на потенциала за добив, която има за цел да предвиди за какъв период от време може да бъдат предоставени правата за ползване, респ. може да бъде достигнато изчерпването им. По отношение на подземните богатства, например, на законово ниво, чрез *Наредбата за изготвянето и воденето на Националния баланс на запасите, Регистъра на откритията и Специализирания кадастър на находищата на подземни богатства, Приета с ПМС № 232 от 14.12.1999 г., обн. ДВ, бр. 111 от 21.12.1999 г., изм. бр. 5 от 19.01.2016 г., в сила от 19.01.2016 г.*, са предвидени изисквания за:

- *отчитането и приемането на запасите и оценката на ресурсите на находищата на подземни богатства и на ценните компоненти, съдържащи се в подземните води;*
- *изготвянето, воденето и ползването на Националния баланс на находищата на подземни богатства;*
- *изготвянето, воденето и ползването на Регистъра на откритията на подземни богатства;*
- *изготвянето, воденето и ползването на Специализирания кадастър на находищата на подземни богатства.*

При предоставяне на концесия за добив на подземни богатства, по реда на ЗПД, също така се определя конкретно концесионната площ, в границите на която се допуска добивът, изискват се регулярни отчети за добитото количество подземно богатство, дължат се концесионни плащания, определени също въз основа на добива, и т.н. Следователно, добивът на подземни богатства е в определени с концесионния договор рамки, които се определят в хода на подготвителните действия по предоставяне на концесията и въз основа на данни за потенциала на съответното находище.

Когато се предоставя концесия за добив на подземни богатства, задължително се поставят и условия, свързани с експлоатацията им, включително:

- *да се спазват нормативните изисквания, свързани с опазването на земните недра, околната среда, водите, човешкото здраве, защитените със закон територии и обекти, включително на горите и земите в национални паркове и резервати, правата върху горските територии и земеделските земи, културните ценности, националната сигурност, отбраната на страната и обществения ред, пътищата и пътната инфраструктура от републиканската пътна мрежа.*
- *да не допуска наднормено натоварване*

със замърсители на околната среда на обектите, подлежащи на здравна защита, съгласно §1, т. 3 от ДР Наредбата за условията и реда за извършване на оценка на въздействието върху околната среда и да не предизвиква нарушаване на здравните изисквания за обектите с обществено предназначение по § 1, т. 9 от Допълнителната разпоредба на Закона за здравето;

- да не нарушава режима на експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и водоизточниците за минерални води и забраните и ограниченията в Плана за управление на речните басейни в съответния район;
- да извършва всички дейности по предоставената концесия в съответствие с установените технически и технологични стандарти;
- да не изгражда сгради и трайни съоръжения върху земята, на която или под която е находището на подземни богатства;
- да изпълнява одобрените и изискващи се рекултивационни мероприятия и др.

По отношение на минералните води, ползването също е съобразено с определени рамки – при предоставяне на право на водоземане чрез разрешително по Закона за водите се определя изрично допустимият „разрешен средноденонощен дебит“, както и „разрешен годишен воден обем“. При концесиите за добив на минерални води – изключителна гържавна собственост или публична общинска собственост, с Решението на Министерски съвет за предоставяне на концесия, респ. с Решението на съответния Общински съвет, се определя „общ годишен експлоатационен ресурс за добив“ от съответния водоизточник, както и „експлоатационен дебит“ до определено количество (литър/секунда или куб.м/

годишно), които да се добива при изрично определен режим.

Неизпълнението на всички подобни условия, установени от концедента, е обвързано с налагането на санкции за неизпълнение, а в определени случаи на грубо или системно неизпълнение – от едностранно, предсрочно прекратяване на договора. Тъй като условията по бъдещото концесионно правоотношение обикновено са типови/стандартни, а и се обявяват публично още с публикуването на съответното Решение на Министерския съвет в Неофициален раздел на Държавен вестник или с обявяването на Решението на Общинския съвет, те стават известни на всички заинтересовани лица, които могат да планират участието си в съответната процедура, както и бъдещото управление на своя инвестиционен проект в дългосрочен план.

Като имат предвид законово установените, задължителни реквизити на тези решения, ръководителите на подобен вид проекти разполагат с необходимата предварителна информация, за да планират ресурсите си, с оглед постигане на крайната цел на проекта. Обикновено тази цел е максимален добив за възможно най-дълъг период от време, при минимални инвестиционни разходи и концесионни плащания. Същевременно, общественият интерес, свързан с предоставянето на права върху този публичен ресурс, предполага обратното: по-големи инвестиции, по-големи такси и концесионни плащания, по-кратък период на експлоатация, по-чиста околна среда и т.н. Необходимият баланс между целите на тези две основни страни изисква използването на такъв финансово-икономически модел, който е едновременно изгоден както за гържавата, респ. общината, така и за икономическия оператор (ползвател или концесионер).

Управление на ресурси и разходи

Силна правна регулация

По отношение на природните ресурси са приложими лицензионни, разрешителни или концесионни режими, които са предвидени на законово ниво. Обикновено правото на ползване на определен природен ресурс е за определен период от време: от 5 до 35 години, с възможност за продължаване до 50 години – за някои от тях, което предполага дългосрочно планиране и висок риск от промяна на първоначалните икономически условия, при които е стартирала дейността.

Също така, почти всеки един елемент, свързан с реализацията на проекти, базирани на използването на природен ресурс, е регламентиран на законово ниво: методите и средствата за използването на ресурсите; опазването на околната среда, отпадъците от дейността, срока за реализация, специалистите/експертите и др.

От една страна, по този начин се ограничава свободата на икономическия оператор, който следва да спазва редица изисквания, неизпълнението на които е обвързано със санкции. От друга страна, за него се създава определена сигурност, тъй като при правилно планиране, съобразено с конкретно предоставеното му разрешение за ползване (под формата на лиценз, разрешително или концесия), крайният резултат може да бъде успешно управляван и планиран.

Екологични изисквания

Разработването, добивът и използването на природни ресурси са в рамките на действащото екологично законодателство, което има за цел едновременно опазване на околната среда и защита на ресурсите от неправилна експлоатация или изчерпване. С оглед защита на обществения интерес, по отношение експлоатацията на природни ресурси е предвиден засилен контрол на различни административни нива, от различни по компетентност и правомощия контролни органи (*КЕВР, РИОСВ, Басей-*

новите дирекции към МОСВ, Агенцията за държавна финансова инспекция, Сметната палата и др.).

Сериозни са и санкциите за неизпълнение на установените по отношение на ползвателите задължения, като в определени от законодателя случаи и при наличие на сериозно и/или системно неизпълнение се предвижда и възможност за едностранно прекратяване правото на ползване, предоставено за съответния природен ресурс.

2.2.3. Видове рискове при проекти, свързани с използването на природни ресурси

Регулаторен риск

Използването на природни ресурси е силно регулирано от законодателството. В този смисъл, честите изменения на приложимите правни норми представляват риск за дългосрочното планиране и за успешната реализация на подобни проекти. Промените могат да касаят: вида на приложимите процедури, органите, които ги организират и провеждат, изискванията за провеждането им, срока на предоставените права, обхвата на правата и задълженията на икономическите оператори, на които се предоставят права, методиките за изчисляване на дължимите такси и други плащания за предоставените права на ползване върху ресурса и др. Всички подобни изменения създават несигурност у потенциалните инвеститори и намаляват интереса към подобен род проекти, при които успешната реализация е силно зависима от регулаторния риск.

Законът за водите, например, е в сила от 28.01.2000 г., а последващите му изменения са повече от 50; Законът за енергетиката е обнародван в ДВ, бр. 107 от 9.12.2003 г., а последващите му изменения са над 60; измененията и допълненията в Закона за подземните богатства, който е обнародван в

ДВ, бр. 23 от 12.03.1999 г., са повече от 30, като последните са от 08.09.2020 г., и т.н. Чести са промените и в подзаконовата нормативна база по прилагането на основните нормативни актове, свързани с използването на природни ресурси, което също е предпоставка за несигурност по отношение на приложимите регулации.

Пример от практиката

България е изключително богата на минерални води, като броят на находищата на нейна територия е над 225, с общ дебит над 5000 л/сек., от които в Южна България – 148, в северната част на страната – 77. Общият годишен обем на експлоатационните запаси на минерални води е 109 млн. куб. метра, от които само около половината количество се използва. Само в района на София са категоризирани 31 находища с общо 75 водоизточника. ЗВ регламентира два вида право на собственост върху минералните води: изключителна държавна собственост и публична общинска собственост, както и два основни правни режима на ползване: разрешителен и концесионен, приложими в зависимост от целта на водоползването. Не всички съществуващи минерални водоизточници се използват пълноценно, което предизвиква и важна законова промяна през 2011 г.: находища на минерални води – изключителна държавна собственост, бяха предоставени за временно управление на общините, на чиято територия се намират. По-конкретно: на 01.01.2011 г. влиза в сила §133 от ПЗР към ЗИД на ЗВ, с който се предвижда възможност Министърът на околната среда и водите да предостави безвъзмездно, за управление и ползване на съответните общини, за срок от 25 години, минералните води от находищата по Приложение № 2 към чл. 14, т. 2 от ЗВ, от които: 1. не са предоставени концесии за добив на минерална вода и не са подадени молби за предоставяне на концесии за минерални води; 2. не са издадени разре-

шителни за водовземане за питейно-битово водоснабдяване на повече от една община; 3. не са издадени разрешителни за ползване на повече от 51 на сто от утвърдените експлоатационни ресурси на находището.

Ползването и управлението на минералните води от описаните находища, по реда на §133 от ПЗР към ЗИД на ЗВ, е свързано с осъществяване на широк кръг административни правомощия, установени от законодателя, които имат за цел да гарантират правилното и законосъобразно използване на минералните води, съобразено с изискванията на специалното законодателство в областта на водите. След влизането в сила на измененията в ЗВ, основните задължения, свързани със стопанисването на водите, се осъществяват от Кмета на съответната община, който действа въз основа на решения на Общинския съвет относно условията на съответните водоползвания. По отношение на обектите – изключителна държавна собственост, общините придобиват право да предоставят както разрешителни за водовземане, така и концесии за добив, в рамките на 25-годишния срок на безвъзмездно управление и ползване. Този нов подход по отношение на минералните находища – изключителна държавна собственост, даде сериозен тласък на ползването на минералните води по места през последните години и значително увеличи инвестиционния интерес към минералните водоизточници. Първоначално разглеждана като регулаторен риск, тази законова промяна се оказва възможност за общините да управляват по-активно и ефективно минералните ресурси, разположени на тяхна територия, като по този начин привличат инвеститори, подобряват съществуващата инфраструктура и осигуряват приходи за общинските бюджети. МОСВ поддържа специален регистър на разрешителните за водовземане на минерални води – изключителна държавна собственост, предоставени за управление и стопанисване на общините по реда на §133 от ПЗР към ЗИД на

Управление на ресурси и разходи

ЗВ, в който се съдържа актуална информация за прилагането на този управленски модел.

Политически риск

Друг подобен риск за този тип проекти представлява политическият риск. Всяка промяна в приложимите държавни политики, стратегии и концепции, свързани с управлението на природните ресурси, представлява сериозен риск за реализация на подобни проекти, тъй като също създават несигурност за инвеститорите, и то в дългосрочен план.

Подобен риск представляват и евентуални промени в структурата на административните звена, които са ключови за реализацията на тези проекти, на държавно и общинско ниво, в зависимост от вида на използвания природен ресурс. Тъй като всички процедури, свързани с предоставяне правото на ползване и управление на определен природен ресурс, се подготвят и осъществяват от административни органи с определени на законово ниво правомощия, всяка промяна в техния кръг и компетентност води до несигурност за икономическите оператори. Последствията от подобни промени са сериозни, предвид обстоятелството, че тези проекти са изцяло базирани върху ползването на природни ресурси, което подлежи на изрично „разрешаване“ по конкретно предвиден за това ред.

Пример от практиката

Представеният казус е пример за риск, произтичащ едновременно от промени в законодателството и в административната структура на органите, на които са възложени правомощия по предоставяне на концесия за добив на подземни богатства. По-конкретно, касае се за предоставяне на концесия за добив на скално-облицовъчни материали (гнайсови плочи), от находище „Кобилино“, разположено в землището на

с. Кобилино, Община Ивайловград, област Хасково, в полза на „АИДАЛЕС 21“ АД. Дружеството придобива 80% от капитала на държавното „Аудалес“ АД, по силата на Договор от 01.11.2000 г. за продажба чрез конкурс на акции, сключен с Министерството на земеделието и горите. Приватизационният договор е сключен по реда на ЗППДОП (отм.), в резултат на проведен публично оповестен конкурс. „Аудалес“ АД е дружество, което към датата на сключване на договора за приватизация осъществява добив на подземни богатства от находище „Кобилино“. §5а от ПЗР на ЗППДОП (отм.) урежда няколко хипотези, свързани с предоставяне на концесия по право при приватизацията на държавни предприятия, които ползват обекти, подлежащи на концесиониране, а именно: §5а, ал. 1 и §5а, ал. 2 от ЗППДОП (отм.). В тези случаи Министерският съвет приема решение за предоставяне на концесия на държавното предприятие в срок до 3 месеца от предложението на съответния министър. Законодателят е предвидил приватизационният договор да се сключва след сключване на договора за концесия. Договорът за концесия се сключва по реда на чл. 19, ал. 4 от Закона за концесиите (отм.) под условие за влизане в сила от момента на прехвърляне на правото на собственост по приватизационния договор. Същевременно, съгласно §5а, ал. 5 от ПЗР на ЗППДОП (отм.), в случаите, когато сроковете по предходните алинеи не могат да бъдат спазени поради липса на изготвени оценки на концесионните права, финансови и правни анализи и други, концесионният договор се сключва след договора за приватизация по реда на чл. 19, ал. 4 от Закона за концесиите (отм.), без търг или конкурс, по допълнително изготвена оценка на концесионните права и под условие за влизане в сила от момента на сключване на договора за приватизация. Отказът от сключване на договор за концесия по изготвената оценка е основание

за разваляне на договора за приватизация. В конкретния случай, след приватизацията на „Аидалес“ АД, което осъществява добив на подземни богатства, въпреки предприетите още на 11.05.2000 г. действия от Министъра на земеделието и горите до Министъра на регионалното развитие и благоустройството, съгласно §5а, ал. 1 от ЗППДОП (отм.), в предвидения 3-месечен срок, в МС на Република България не е внесено предложение и съответните документи и концесионни анализи за вземане на решение по чл. 7 от ЗК (отм.). Действия пред МС не са предприети и след сключване на Договора от 01.11.2000 г. за продажба чрез конкурс на акции, съгласно разпоредбата на §5а, ал. 2 от ПЗР на ЗППДОБП (отм.).

Независимо от това, за ползването на находището са заплащани карьерни такси от ползвателя, а до предоставянето на концесия за добив се стига едва 15 години покъсно, след поредица от промени в законодателството и в компетентността на органите, свързани с процедурите по приватизация и концесиониране. На 14.05.2015 г. са подписани едновременно: Споразумение за прехвърляне на правата и задълженията по предоставената концесия за добив на подземните богатства от находището, между Министерски съвет на Република България, „Аидалес“ АД (към този момент вече в ликвидация) и „Аидалес 21“ АД, и Концесионен договор между Министерски съвет и „Аидалес 21“ АД, който е за срок от 35 години, но влиза в сила със задна дата 01.11.2000 г. – датата на прехвърляне на собствеността по приватизационния договор.

Представеният пример показва силната зависимост на икономическите оператори, които планират инвестиции в проекти, свързани с използването на природни ресурси, от действията на административните органи, на които са предоставени правомощия по управление и разпореждане с обекти, собственост на държавата или на общината.

Финансов риск

Тъй като проектите, свързани с използването на природни ресурси, са дългосрочни, то по отношение на тях съществува реален финансов риск. За период от 35 години, респ. 50 години, при удължаване на концесионния срок, който е обичаен при концесиите за добив, например, съвсем очаквано е да се наблюдава: повишаване на инфлацията; промяна в лихвените нива по вече получени кредити, свързани с реализацията на проекта; негативна промяна или влошаване на финансово-икономическите условия на конкретния пазар, включително на перспективите за развитие; намаляване платежоспособността на традиционни търговски партньори, което може да затрудни реализацията на крайния продукт, и др.

Оперативни рискове

Възможните оперативни рискове, свързани с управлението и с осъществяване на дейности по използване на природни ресурси, могат да са от различен характер, като например: технологични грешки (неспазване на технологичните правила и стандарти при добива на подземни богатства; нарушаване режима на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съответно – замърсяване на водния ресурс при добив на минерални води; неосигуряване на необходимите условия за хранване на бутилиращото предприятие чрез твърда връзка от съответния водоизточник на минерална вода и др.), проблеми в прилагането на вътрешни процедури, в резултат на което може да възникне опасност за състоянието на използваното находище, за околната среда и защитените територии, за човешкото здраве и за безопасността и здравето на персонала, непосредствено ангажиран с дейностите по добив; влошена, ненавременна или неправилна комуникация с

Управление на ресурси и разходи

представителите на администрацията и контролните органи, и др.

Други рискове

Риск от продължително съдебно обжалване на процедурите

Предоставянето на права върху определен природен ресурс е свързано с провеждането на процедури, предвидени в специален закон, крайният административен акт по които подлежи на съдебно обжалване. Съдебните производства обикновено са продължителни – най-често от 2 до 5 години, през които икономическата ситуация е възможно да се промени до такава степен, че да направи инвестицията нерентабилна и/или безполезна (*подобна грастична промяна, например, се наблюдава в резултат на „COVID-19 кризата“, при която потреблението в много сектори грастично се свива*).

Подобни рискове изискват предварително да се планират възможностите за отлагане стартирането на дейностите по съответния проект по такъв начин, че да е възможно тяхното „рестартиране“ във времето с минимални загуби. В този смисъл, всички графици, разчети и планове за стартиране на работата (мобилизация на планираните ресурси) по един такъв проект следва да обхващат и реалистичен период за финализиране на съдебните процедури по обжалване.

Пример от практиката

През 2014 г. Община Трън открива процедура по предоставяне на концесия за добив на минерална вода от находище „Трънска Банкя“, с. Банкя, Община Трън, област Перник – публична общинска собственост, с Решение на Общински съвет – Трън от 26.06.2014 г. С концесията се цели да се предостави право на добив на минерална вода чрез водоземане, по смисъла на чл. 5а

от Закона за концесиите (отм.) във връзка със Закона за водите, за бутилиране на натурална и газирани минерална вода, с възможност за производство и на безалкохолни напитки, в състава на които се включва минерална вода (водоземане по см. на чл. 47, ал. 2, т. 1 от ЗВ). С Решение №РД-05-273 от 08.07.2014 г. на Кмета на община Трън са одобрени: Обявлението за провеждане на откритата процедура, Документацията за участие в процедурата и проекта на Концесионен договор за предоставяне на концесията за добив. Двете решения са обжалвани пред КЗК от заинтересовано лице – бивш концесионер на находището, в резултат на което комисията потвърждава като законосъобразно Решението на ОбС за откриване на процедурата, но отменя Решението на Кмета на общината, с което са одобрени документите за провеждане на откритата процедура, и връща преписката на концедента със задължителни указания за отстраняване на констатираните несъответствия във вида и състава на минералната вода, както и относно територията на концесията и нейните санитарно-охранителни зони (СОЗ). След изпълнение на указанията на КЗК, което изисква подновяване на Сертификата за състава на минералната вода от Министерството на здравеопазването на 03.08.2016 г. и издаване на нов Акт за публична общинска собственост №726 от 10.08.2017 г., с коректно отразяване на СОЗ около находището, с Решение № РД-05-536 от 18.12.2017 г. на кмета на община Трън са одобрени ревизираните документи за откриване на процедурата по предоставяне на концесия и същата е проведена в периода м. 12.2017 – м. 09.2018 г., като всички постановени в хода на процедурата решения на комисията, назначена от Кмета на Община Трън за разглеждане, оценка и класиране на подадените предложения, са обжалвани от един от участниците в процедурата.

Към настоящия момент, 6 години след първоначалното откриване на процедурата

по предоставяне на концесия за гобиѝ, Все още е висящо образуваното съдебно производство по подадените жалби, като следващото съдебно заседание е насрочено от Върховния административен съд за м. 10.2020 г. Невъзможността да бъде сключен концесионен договор вече шеста години на лишава Концедента – Община Трън, от приходи за общинския бюджет, от финансови възможности за инвестиции в поддържането на водоземните съоръжения и в опазването на находището, а участникът в процедурата, определен за концесионер, е в невъзможност да реализира инвестиционното си намерение на пазара на минерални води, който е силно конкурентен.

3. Заключение

В заключение и предвид разгледаните особености на проектите, свързани с използването на природни ресурси и на рисковете, които съпътстват техния жизнен цикъл, може да се посочи, че тяхното управление следва общоприложимите модели, но изисква отчитане на спецификата им на всеки етап от тяхната реализация (Александрова, 2014). Този тип проекти изискват по-дългосрочно планиране; отлично познаване на приложимите регулаторни режими и процедури; по-интензивна комуникация с публичните органи, ангажирани с разрешаването на ползването им и последващия контрол върху него; спазване на редица екологични и технологични изисквания; доказване на финансовите възможности за реализация на проекта, разполагаемост с подходящ материален и персонален ресурс и др.

Всяка от тези особености оказва влияние върху възможностите за идентифициране, предотвратяване, избягване, трансферирание или споделяне, омекотяване или ограничаване, приемане или неутрализиране на рисковете, свързани с управлението на подобни проекти. Тъй като управлението на риска е

неразделна част от общото управление на всяка организация, това предполага: предварителен анализ, избор на подходящи методи за въздействие върху риска, вземане на решения относно риска, непосредствено въздействие върху риска, контрол и коригиране на резултатите от процеса на управление. Единствено по този начин може да се постигне успешната реализация на подобни проекти, които се основават на използването на природни ресурси.

Цитирани източници:

Академично сдружение „Център за анализи и управление на рискове“ <http://riskmanagementlab.com> (accessed 16 September 2020).

(Академично сдружение „Tsentar за анализи и управление на рискове“ <http://riskmanagementlab.com> (accessed 16 September 2020))

Александрова, М., 2014. Проектно управление: Проектно мислене и проектно действие. София, изд. „Везни – 4“.

(Aleksandrova, M., 2014. Projektno upravlenie: Proektno mislene i proektno deystvie. Sofia, izd. „Vezni – 4“)

Александрова, М., М. Кузманова, 2018. Мениджмънт. Теория и практика. София, изд. „Везни – 4“.

(Aleksandrova, M., M. Kuzmanova, 2018. Menidzhmant. Teoria i praktika. Sofia, izd. „Vezni – 4“)

Георгиев, Р., 2002. Управление на риска в предприемаческата дейност.

(Georgiev, R., 2002. Upravlenie na riska v predpriemacheskata deynost)

Европейска агенция по околна среда <https://www.eea.europa.eu/> (accessed 18 September 2020).

(Evropeyska agentsia po okolna sreda <https://www.eea.europa.eu/> (accessed 18 September 2020))

Захаринев, Б., Н. Колев, 2002. Природоползването при устойчиво развитие – проблеми

Управление на ресурси и разходи

и възможни решения.

(Zaharinov, B, N. Kolev, 2002. Prirodopolzvaneto pri ustoychivo razvitie – problemi i vazmozhni reshenia)

Закон за водите, Обн. ДВ, бр. 67 от 27.07.1999 г., в сила от 28.01.2000 г., посл. изм. бр. 52 от 9.06.2020 г., в сила от 9.06.2020 г.
(Zakon za vodite, Obn. DV, br. 67 ot 27.07.1999 g., v sila ot 28.01.2000 g., posl. izm. br. 52 ot 9.06.2020 g., v sila ot 9.06.2020 g.)

Закон за енергетиката, Обн. ДВ, бр. 107 от 9.12.2003 г., изм. бр. 18 от 5.03.2004 г., в сила от 5.03.2004 г., посл. изм. и доп. бр. 57 от 26.06.2020 г., в сила от 26.06.2020 г.
(Zakon za energetikata, Obn. DV, br. 107 ot 9.12.2003 g., izm. br. 18 ot 5.03.2004 g., v sila ot 5.03.2004 g., posl. izm. i dop. br. 57 ot 26.06.2020 g., v sila ot 26.06.2020 g.)

Закон за енергията от възобновяеми източници, Обн. ДВ, бр. 35 от 3.05.2011 г., в сила от 3.05.2011 г., посл. изм. бр. 65 от 21.07.2020 г.
(Zakon za energiyata ot vazobnovyaemi iztochnitsi, Obn. DV, br. 35 ot 3.05.2011 g., v sila ot 3.05.2011 g., posl. izm. br. 65 ot 21.07.2020 g.)

Закон за концесиите, Обн. ДВ, бр. 96 от 1.12.2017 г., в сила от 1.01.2018 г., посл. изм. бр. 79 от 8.10.2019 г.
(Zakon za kontsesiite, Obn. DV, br. 96 ot 1.12.2017 g., v sila ot 1.01.2018 g., posl. izm. br. 79 ot 8.10.2019 g.)

Закон за опазване на околната среда, Обн. ДВ, бр. 91 от 25 септември 2002 г., попр. ДВ, бр. 98 от 18 октомври 2002 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 54 от 16 юни 2020 г.
(Zakon za opazvane na okolnata sreda, Obn. DV, br. 91 ot 25 septemvri 2002 g., popr. DV, br. 98 ot 18 oktombri 2002 g., posl. izm. i dop. DV, br. 54 ot 16 juni 2020 g.)

Законът за подземните богатства, Обн. ДВ, бр. 23 от 12.03.1999 г., посл. доп. бр. 98 от 27.11.2018 г., в сила от 27.11.2018 г.
(Zakonat za podzemnite bogatstva, Obn., DV, br. 23 ot 12.03.1999 g., posl. dop. br. 98 ot

27.11.2018 г., в сила от 27.11.2018 г.)

Закон за устройството на Черноморското крайбрежие, в сила от 01.01.2008 г., Обн. ДВ, бр. 48 от 15 юни 2007 г., посл. изм. ДВ, бр. 21 от 13 март 2020 г.

(Zakon za ustroystvoto na Chernomorskoto kraybrezhie, v sila ot 01.01.2008 g., Obn. DV, br. 48 ot 15 juni 2007 g., posl. izm. DV, br. 21 ot 13 mart 2020 g.)

Конституция на Република България, Обн. ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., в сила от 13.07.1991 г., изм. и доп. бр. 85 от 26.09.2003 г., изм. и доп. ДВ, бр. 18 от 25.02.2005 г., бр. 27 от 31.03.2006 г., бр. 78 от 26.09.2006 г. – Решение № 7 на Конституционния съд от 2006 г., бр. 12 от 6.02.2007 г., изм. и доп. ДВ, бр. 100 от 18 декември 2015 г.

(Konstitutsia na Republika Bulgaria, Obn. DV, br. 56 ot 13.07.1991 g., v sila ot 13.07.1991 g., izm. i dop. br. 85 ot 26.09.2003 g., izm. i dop. DV, br. 18 ot 25.02.2005 g., br. 27 ot 31.03.2006 g., br. 78 ot 26.09.2006 g. – Reshenie № 7 na Konstitutsionnia sad ot 2006 g., br. 12 ot 6.02.2007 g., izm. i dop. DV, br. 100 ot 18 dekemvri 2015 g.)

Наредба за изготвянето и воденето на Националния баланс на запасите, Регистъра на откритията и Специализирания кадастър на находищата на подземни богатства, Приета с ПМС № 232 от 14.12.1999 г., обн. ДВ, бр. 111 от 21.12.1999 г., изм., бр. 5 от 19.01.2016 г., в сила от 19.01.2016 г.

(Naredba za izgotvyaneto i vodeneto na Natsionalnia balans na zapasite, Registara na otkritiyata i Spetsializirania kadastar na nahodishtata na podzemni bogatstva, Prieta s PMS № 232 ot 14.12.1999 g., obn. DV, br. 111 ot 21.12.1999 g., izm. br. 5 ot 19.01.2016 g., v sila ot 19.01.2016 g.)

Попчев, И., 2004. Стратегии за управление на риска.

(Popchev, I., 2004. Strategii za upravlenie na riska)

Управление на ресурси и разходи

Световен фонд за природата <https://www.worldwildlife.org/> (accessed 14 September 2020)

(Svetoven fond za prirodata <https://www.worldwildlife.org/> (accessed 14 September 2020))

Търговски закон, в сила от 01.07.1991 г. Отражена деноминацията от 05.07.1999 г., Обн. ДВ, бр. 48 от 18 юни 1991 г., посл. изм. и доп. ДВ,

Проекти

бр. 64 от 18 юли 2020 г.
(Targovski zakon, v sila ot 01.07.1991 g. Otrazena denominatsiyata ot 05.07.1999 g., Obn. DV, br. 48 ot 18 yuni 1991 g., posl. izm. i dop. DV, br. 64 ot 18 yuli 2020 g.)

Център за анализи и управление на рискове <http://riskmanagementlab.com>.

(Tsentar za analizi i upravlenie na riskove <http://riskmanagementlab.com>)